SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ / JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Eylül / September 2020

Cilt / Volume 24

Sayı / Issue 3

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN 1304-4990
EISSN 2717-6568

Eylül/September 2020 **Cilt**/Volume 24 **Sayı**/Issue 3

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN 1304-4990
EISSN 2717-6568

Eylül/September 2020 **Cilt**/Volume 24 **Sayı**/Issue 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

ATATÜRK UNIVERSITY
JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

Yayım İlkeleri

2003'den beri ISSN 1304-4990 süreli yayınlar numaralı yılda dört kez yayımlanmakta olan Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, **uluslararası hakemli** ve **bilimsel içerikli** resmî yayın organıdır. Dergimizde, sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılmış bilimsel nitelikli araştırma yazıları yayımlanır. Dergiye yayımlanmak üzere gönderilecek yazılar daha önce başka bir dergide yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalelerin formatı Enstitü yönetim kurulu tarafından onaylanan yazım kurallarına göre düzenlenmelidir. Yayımlanmak üzere gönderilen yazıların şekil ve içerik yönünden ön incelemesi yayın kurulu tarafından yapılır. Uygun görülen çalışmalar, bilimsel yönden değerlendirilmek üzere, yayın kurulu tarafından belirlenen çift-kör, bağımsız ve önyargısız hakemlik (preview) ilkelerine göre en az iki hakem tarafından değerlendirilir. Son karar dergi yayın kurulunundur. Yayın kurulu hakem kurulu tarafından yayın koşullarına uygun bulunmayan yazıları yayımlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek ve düzeltmek ya da kısaltmak yetkisindedir. Gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade edilmez. Dergimizde uygulanmakta olan yayım kuralları ve makale yazım düzeni için aynı web adresindeki bilgilerden yararlanılmalıdır. **Dergimizde yayımlanan yazıların her türlü bilimsel, imla ve hukukî sorumlulukları yazarlarına aittir.** Yayımlanmış yazıların tüm yayım hakları saklı olup, Dergimizin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.

The Principals of the Publication

The journal of Social Sciences Institute of Ataturk University, published four times a year with the 1304-4990 ISSN number, is an **internationally refereed** and **scientific official journal**. In our journal, scientific research papers, carried out in different disciplines of social sciences, are published. The manuscripts that are sent to the Journal must be original, unpublished and cannot be submitted simultaneously for publication elsewhere. The format of the manuscripts should be designed in accordance with the writing and publication guidelines approved by the Executive Board of the Institute. The manuscripts are subjected to pre-assessment by the editorial board taking publication principles into consideration. The manuscripts which are scanned by the editorial board are sent to two blind referees for evaluation in terms of form and content. The manuscripts that are considered, at least by two referees, issuable are put in line for publication. The manuscripts which may require corrections by the referees are sent back to the authors for the necessary adjustments. It is the author's responsibility to transmit the reedited manuscript to the journal within the specified time. The reedited manuscript is re-evaluated by the referees if necessary. The editorial board makes the last decision for the publication of the manuscript. The editorial board has the right to make alterations to some vocabulary. The manuscripts, published or unpublished in the Journal, are not sent back to the authors. The same e-journal web address above can be used for the details of publication guidelines of the Journal and the format of manuscripts. **All responsibilities related to dictation, legal and scientific ethics belong to the authors of the manuscripts.** All rights over the published manuscripts reserved to the Journal, and no citation can be made without the reference of the Journal.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

ATATÜRK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Yıl/Year: 2020 **Cilt**/Volume: 24 **Sayı**/Issue: 3
ISSN: 1304-4990 **EISSN**: 2717-6568

Yayın Sahibi / Publisher
Yönetim Kurulu Adına Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
In the Name of Administrative Board Director of Social Sciences Institute
Prof.Dr. Sait UYLAŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Legal Representative
Dr.Öğr. Üyesi Gökhan ERKAL

Editör / Editor
Dr.Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof.Dr. Sait UYLAŞ
Prof. Dr. Fazlı POLAT
Prof. Dr. Naci İSPİR
Dr.Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ
Dr.Öğr. Üyesi Gökhan ERKAL

Yabancı Dil Danışmanları/ Foreign Language Consultants
Prof. Dr. Ahmet BEŞE
Prof. Dr. Ahmet SARI
Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
Doç.Dr. Nurullah YILMAZ
Doç.Dr. Kamil CİVELEK

Yayın Kurulu Sekreteri / Publication Board Secretarie
Mehmet ULUĞ

Adres / Address
Atatürk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 25240 – ERZURUM
Tel: +90 0442 2314928
Faks: +90 0442 2314911
E-mail: sosbildergi@atauni.edu.tr
Dizgi: Cemal SEVİNDİ
Baskı/Print: Zafer Ofset Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti.
Tel: +90 0442 2342285 • Faks/Fax: +90 0442 2336952
Yakutiye/Erzurum

Alan Editörleri / Section Editors

Prof. Dr. Abdullah TAKIM	Uluslararası Ticaret ve Lojistik/ International Trade And Logistics
Prof. Dr. Âdem DURSUN	İşletme / Business
Prof. Dr. Âdem YILMAZ	Radyo-Televizyon ve Sinema / Radio-Television And Cinema
Prof. Dr. Ayten ER	Fransız Dili ve Edebiyatı / French Language and Literature
Prof. Dr. Agigat MAHARRAMOVA	Müzik / Music Sciences
Prof. Dr. Ayhan DÖNER	Hukuk / Law Sciences
Prof. Dr. Başaran GENÇDOĞAN	Eğitim Bilimleri / Education Sciences
Prof. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU	Temel İslam Bilimleri / Basic Islamic Sciences
Prof. Dr. Dündar ALİKILIÇ	Bilgi ve Belge Yönetimi / Information and Document Management
Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ	Halkla İlişkiler ve Tanıtım / Public Relations and Advertising
Prof. Dr. Gökalp Nuri SELÇUK	Turizm / Tourism
Prof. Dr. Gürsel UYANIK	Alman Dili ve Edebiyatı / German Language and Literature
Prof. Dr. Hüseyin KÖSE	Gazetecilik / Journalism
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ	Sanat Tarihi / Art History
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN	Coğrafya / Geography
Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK	İslam Tarihi ve Sanatları / Islamic History and Arts
Prof. Dr. Mehmet TAKKAÇ	İngiliz Dili ve Edebiyatı / English Language and Literature
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK	Türk Dili ve Edebiyatı / Turkish Language and Literature
Prof. Dr. Mustafa BULAT	Güzel Sanatlar / Fine Arts
Prof. Dr. Naci İSPİR	Temel İletişim Bilimleri / Basic Communication Sciences
Prof. Dr. Nevzat CAN	Felsefe / Philosophy
Prof. Dr. Nuray KARACA	Sosyoloji / Sociology
Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK	Arkeoloji / Archaeology
Prof. Dr. Osman ELMALI	Felsefe ve Din Bilimleri / Philosophy and Religion Sciences
Prof. Dr. Ömer YILMAZ	Ekonometri / Econometrics
Prof. Dr. Selami BAKIRCI	Arap Dili ve Edebiyatı / Arabic Language and Literature
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM	Tarih / History
Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI	Kamu Yönetimi / Public Administration
Prof. Dr. Tariel SIKHARULIDZE	Rus Dili ve Edebiyatı/ Russian Language and Literature
Prof. Dr. Üstün ÖZEN	Yönetim Bilişim Sistemleri / Management Information Systems
Prof. Dr. Vedat KAYA	İktisat / Economics
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY	Fars Dili ve Edebiyatı / Persian Language and Literature

Danışma Kurulu/Editorial Board

Prof.Dr. Abdulaziz Muhammed AVADALLAH	Al-Azhar University/ Egypt
Prof.Dr. Adriana-Gertruda ROMEDEA	Vasile Alecsandri University of Bacau/Romania
Prof.Dr. Andrea ALBRECHT	Heidelberg University/Germany
Prof.Dr. Atılhan NAKTİYOK	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Ayten ER	Gazi Üniversitesi, Ankara/ Türkiye
Prof.Dr. Bener GÜNGÖR	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Betül ASLAN	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Coşkun TOPAL	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/Türkiye
Prof.Dr. Çiğdem ÜNAL	İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
Prof.Dr. Elana BONTA	Vasile Alecsandri University of Bacau/Romania
Prof.Dr. Fazlı POLAT	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Gülümser KESKİN	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Haci Ömer ÖZDEN	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Hasan BOYNUKARA	Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ/Türkiye
Prof.Dr. Hayati AKTAŞ	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/Türkiye
Prof.Dr. Hüseyin ÖZER	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. İbrahim YEREBAKAN	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize/Türkiye
Prof.Dr. Kamil YAZICI	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/Türkiye
Prof.Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK	Bohdan Khmelnytsjyi National University of Cherkasy / Ukraine
Prof.Dr. Lyudmila Gennadyevna LARIONOVA	Rostov-on-Don/ Russia
Prof.Dr. Mahmut PAKSOY	İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
Prof.Dr. Michael PURDY	Union University/USA
Prof.Dr. Muhammed Abdüllatif HERİDİ	Ain Shams University/Egypt
Prof.Dr. Muhammed MEHDIPUR	Tabriz University/Iranian
Prof.Dr. Mustafa GÜLMEZ	Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Turkiye
Prof.Dr. Mustafa MACİT	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU	Marmara Üniversitesi, İstanbul/Türkiye
Prof.Dr. Orhan ÇINAR	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Ömer Selçuk EMSEN	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye

Prof.Dr. Ramazan SEVER	Giresun Üniversitesi, Giresun/Türkiye
Prof.Dr. Ruhattin YAZOĞLU	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Saliha KODAY	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla/Türkiye
Prof.Dr. Selim BAŞAR	Anadolu Üniversitesi, Eskişehir/Türkiye
Prof.Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI	Anadolu Üniversitesi, Eskişehir/Türkiye
Prof.Dr. Taner ACUNER	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/Türkiye
Prof.Dr. Tevfik Şükrü YAPRAKLİ	Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye
Prof.Dr. Yusuf AKSAR	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/Türkiye
Doç.Dr. Abdigani HALİLOV	Kırgızistan Milli Üniversitesi/Kirghizistan
Assoc.Prof. Adriatik Derjaj	Universiteti Shtetërore i Tiranës/ Albania
Assoc.Prof. Andrei Georgiyevich NARUSHEVICH	Rostov State University of Economics//Russia
Doç.Dr. Cengiz BUYAR	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi/Kirghizistan
Doç.Dr. Elif ÇOLAKOĞLU	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara/Türkiye
Assoc.Prof. Inna NAGORNOVA	Kemerovo State University/Russia
Assoc.Prof. Jaromir KADLEC	Palacki d'Olomouc University/Czech Republic
Assoc.Prof. Luis GUERRA	Evora University/Portekiz
Assoc.Prof. Pragasit SITTHITIKIL	Thammasat University/Thailand
Assoc.Prof. Simina MASTACAN	Vasile Alecsandri University of Bacau/Romania
Assoc.Prof. Valentina Papushina	Khmelnytskyi National University/Ukraine
Assoc.Prof. Viktor Shapoval	Moscow Pedagogical City University/Russia

Bu Sayının Bilimsel Danışmanları/ Referees of This Issue

Prof. Dr. Ahmet BEŞE	Türkiye Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram NAZIR	Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal AKPINAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Prof. Dr. Gökalp Nuri SELÇUK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Fevzi ŞAHİN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan BULUT	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfi ÖZAV	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif IRMAK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KARABULUT	Adıyaman Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Kemal DEĞER	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin KOÇHAN	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ogün COŞKUN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar GENÇ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Saliha KODAY	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Serhat ZAMAN	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Soner GENÇ	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Akın TEMÜR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın EFE	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan SAĞLIK	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail EYYUPOĞLU	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail GÖKDENİZ	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ	Erzurum Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer ALKAN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Salih BİRİNCİ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Semra SARUÇ	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Şaban ÇELİKOĞLU	Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Şükrü ADA	Bursa Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga BAŞAK	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Tülay GÜZEL	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Yalçın ARSLANTÜRK	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz TOPKAYA	Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer YILMAZ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zerrin AYDIN TAVUKÇU	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zerrin KARAKUZULU	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYDIN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi ALİ YILMAZ	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağatay YÜCEL	Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kemal DENİZ	Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İLHAN	Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk RENÇBER	Gaziantep Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin ERDOĞAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi SİNEM Burcu UĞUR	Akdeniz Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

21. Yüzyıl Yönetici Yeteneklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma; İstanbul ve Bursa Örneği
A Study to Determine 21st Century Managerial Skills; The Case of Istanbul and Bursa
Mersut KASAP — 1037

Hatay-Suriye Sınırında Kaçakçılık (1940)
The Smuggling at The Hatay-Syria Border in 1940
Şemsettin ÇELİK — 1053

Somut Olmayan Kültürel Mirastan Bir Kesit; Isparta Çömlekçiliği
A Section of Intangible Cultural Heritage: Isparta Pottery
Serap ÜNAL — 1069

Uluslararası Üst Kuruluşların Devlete Bağımlı İş Sistemleri Bağlamında Türkiye'deki Politika Belirleyici ve Yapılandırıcı Konumlarının İncelenmesi
Examination of The Policy-Making And Constructivist Positions of International Top Organizations in Turkey in The Context of State-Dependent Business Systems
Esra ULUKÖK, Adnan AKIN — 1081

Monomit Kuramı Bağlamında Kahramanın Yolculuğu: İlk Kan Filmi ve John Rambo Örneği
Hero's Journey In The Context Of Monomyth Theory: The Movie First Blood And The Example of John Rambo
Ozan ÖZPAY — 1109

Jigsaw Yönteminin Lise 9. Sınıf Tarih Dersinde Öğrencilerin Akademik Başarıları Üzerinde Etkisi
The Effect of Jigsaw Method on Students' Academic Success About History Course at 9th Grade
Ayşe SEYHAN, Ufuk ŞİMŞEK — 1121

Türklerin İktisadi Hayatında Sosyal Yardımlaşma
Social Aid in Turkish Economic Life
Atila BEDİR — 1141

Üvey Aileye Sahip Gençlerde Aile Aidiyeti: Nitel Bir Analiz
Family Belonging in Young People with Step Family: A Qualitative Analysis
Hüsnünur ASLANTÜRK, Ayten KAYA KILIÇ — 1171

Toplam Kalite Yönetimi Bağlamında Kaizen Felsefesinin Örgütlerin Maliyet, Verimlilik ve Kalite Düzeylerine Etkileri
Effects of Kaizen Philosophy on Cost, Productivity and Quality Levels of Organizations in the Context of Total Quality Management
Kaya AĞIN — 1191

The East of East Anatolia from the Beginning of the 4th Millennium BC to the End of the 3rd Millennium BC: Van, Ağrı, Iğdır - Internal Dynamics, External Stakeholders
MÖ IV. Binyıl Başlarından MÖ III. Binyıl Sonuna Kadar Doğu Anadolu'nun Doğusu: Van, Ağrı, Iğdır- İç Dinamikler, Dış Paydaşlar
Umut PARLITI, Ahmet KOCAİSPİR — 1209

Erzurum Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Parth Sikkesi
A Group of Parthian Coins from Erzurum Archaeology Museum 1237
Mesut CEYLAN

Otel İşletmelerinde Tedarik Zinciri Yönetimi Stratejileri: Konya İli Örneği
Supply Chain Management Strategies at Hotel Establishments: Konya Sample 1255
Münevver ÇİÇEKDAĞI, Abdullah KARAMAN

OECD Ülkelerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişmişliklerinin MOORA ve WASPAS Yöntemiyle Değerlendirilerek Kullanılan Yöntemlerin Copeland Yöntemiyle Karşılaştırılması
Evaluation of Information and Communication Technologies Development Levels of OECD Countries using MOORA and WASPAS Methods and Comparison of the Methods Used with the Copeland Method 1275
Emre YAKUT

Ses Eğitiminde Register Algısı
Register Perception in Voice Education 1295
Serkan OTACIOĞLU

Yabancı Portföy Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama
The Effect of Foreign Portfolio Investments on Economic Growth: An Application for Turkey 1313
Sevda YAPRAKLI

Erzurum Mutfak Kültüründe Kış Hazırlıklarının İncelenmesi
Investigation of Winter Preparations in Erzurum Kitchen Culture 1331
Emre AKOĞUL, Zühal AKSAKALLI BAYRAKTAR

Gelişmekte Olan Yeni Bir Kış Turizm Merkezi: Bozdağ Denizli
A New Winter Tourism Center in Developing: Bozdağ Denizli 1347
Metin DEMİR, Gülşen DURAN, Aykut RÜZGÂR

Turizm İşletmelerinde Kurumsal İtibar Yönetimi: Erzurum Örneği
Corporate Reputation Management In Tourism Companies: Erzurum Example 1361
Yasemin ASİLTÜRK OKUTAN

Cumhuriyet Döneminde Ardahan İlinin Nüfus Özellikleri
Population Characteristics of Ardahan Province in Republic Period 1379
Mehmet Tuncer RIZVANOĞLU

Aile Sağlığı Merkezlerine Erişilebilirliğin CBS İle Analizine Bir Örnek: Rize Kenti
An Example of Analysis of Accessibility to Family Health Centers by GIS: The City of Rize 1407
Mehmet DENİZ, Kazım KAZDAL, Mustafa TOPUZ

Gönüllü Kulluk Kavramı Bağlamında: Şirketler ve Beyaz Yakalılar İlişkisi
In the Context of Volunteer Servitude: The Relationship between Companies and White Collar 1423
Rıdvan KÜÇÜKALİ, Mehmet Orkun GENÇ

Determinants of Non-Life Insurer Profitability in Turkey
Türkiye'deki Hayat-dışı Sigorta Şirketlerinin Karlılığının Belirleyicileri 1433
Umut GÜLERYÜZ

Muazzez Tahsin Berkand'ın Romanlarında Romantik Aşkın Seyri ve Yılların Ardından ile Sen ve Ben Romanları Örneğinde Görücü Usulü Evlilik Problemi
The Course of Romantic Love in Muazzez Tahsin Berkand's Novels and The Example of TheTraditional Marriage Problem in Yılların Ardından and Sen ve Ben 1447
Selami ÇAKMAKCI

Tokat Müzesinden Bir Grup Altın Kolye
A Group of Gold Necklaces from Tokat Museum 1473
Ali Yalçın TAVUKÇU, Sümeyra GÖRAL

Oy Verme Modelleri Bağlamında Siyasal Rızanın Görünümü
Perception of Political Consent in terms of Voting Models 1489
Fatih CEYLAN, Naci İSPİR

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Metafor Kullanılan Araştırmaların Tematik İçerik Analizi
Thematic Content Analysis of Studies Using Metaphors in Social Studies Education 1513
Melehat GEZER

Molla Tepe (Mollaköy-Erzincan) Perlitik Volkan Konisi'nin Jeolojik-Jeomorfolojik Özellikleri ve Molla Tepe Perlitinin Endüstriyel Madde Olarak Değerlendirilmesi
Geological-Geomorphological Features of Molla Tepe (Mollaköy-Erzincan) Perlithic Volcano Cone and Evaluation of Molla Tepe Perlite as Industrial Material 1529
İbrahim KOPAR, Pınar POLAT

Sosyal Medyada Viral Pazarlama (Elektronik Ağızdan Ağıza) Faaliyetlerinin Tüketici Satın Alım Niyetine Etkileri
The Effects of Social Media on Viral (Electronic Word of Mouth) Marketing Activities and Consumer Purchase Intention 1555
Derya Fatma BİÇER

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:
CEYLAN, M. (2020). Erzurum Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Parth Sikkesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (3) , 1238-1254.

Erzurum Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Parth Sikkesi[*)]

Mesut CEYLAN [**)]

Özet: *Zengin eser koleksiyonu ile bölgesinde sayılı müzeler arasında yer alan Erzurum Arkeoloji Müzesi, sikke koleksiyonu bakımından farklı dönem ve uygarlıklara ait çok sayıda eseri bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmada, Erzurum Arkeoloji Müzesi koleksiyonuna 2015 yılında alınan 14 tane gümüş Parth sikkesinin kataloğu çıkarılmıştır. Sikkeler, Parth sikkeleri üzerine en kapsamlı tipolojik çalışma olan Sellwood'un tipolojisine göre sınıflandırılmıştır. Ancak Kralların tarihleri son yapılan kronolojik çalışmalara göre güncellenerek verilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında Parth tarihi ve Parth sikkelerinin genel özellikleri hakkında da bilgi verilerek eserlerin değerlendirmesi yapılmıştır. 300 yılı aşkın bir zaman dilimi içerisinde 11 farklı Parth Kralına ait olan sikkeler, dönem aralıkları ve bütünlük göstermemeleri nedeniyle karışık buluntu oldukları izlenimi vermektedir. Öte yandan sikkelerin, çeşitlilikleri Parth Krallığı sikke özelliklerini yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Parth sikkelerindeki Grek etkisini yansıtan özellikler kataloğumuzdaki erken tarihli sikkelerde daha belirgin yapıdadır. MS 1. yy ve sonrasına tarihlenen sikkelerde ise, stilize olan ön yüz portreleri, bozulmuş ve form değişikliğine uğramış Grekçe lejantlar ve Parth kültürel özelliklerinin belirginleşmesi gibi değişimler söz konusudur.*

Anahtar Kelimeler: *Erzurum Müzesi, Parth Sikkeleri, Arsakes*

A Group of Parthian Coins from Erzurum Archaeology Museum

Abstract: *Erzurum Archaeology Museum, which is among the few museums in its region with its rich collection of works, contains many works belonging to different periods and civilizations in terms of coin collection. In this study, 14 silver Parthian coins that were added to the Erzurum Archaeology Museum collection in 2015 have been catalogued. Coins are classified according to the typology of Sellwood, the most comprehensive typological study on Parthian coins. However, the dates of the kings have been updated according to the latest chronological studies. In addition, within the scope of the study, the evaluation of the works was given by giving information about the history of Parthian and the general features of the Parthian coins. Coins belonging to 11 different Parthian Kings over a period of more than 300 years give the impression that they are mixed findings due to their period intervals and lack of integrity. On the other hand, the variety of coins is remarkable in that they reflect the characteristics of the Parthian Kingdom coin. The features that reflect the Greek effect on the Parthian coins are more prominent in the early coins in our catalogue. In the coins dating from the 1st century AD and later, there are changes such as stylized face portraits, distorted and form-altered Greek legends and the prominence of Parthian cultural features.*

Keywords: *Erzurum Museum, Parthian Coins, Arsakid*

Makale Geliş Tarihi: *11.06.2020*
Makale Kabul Tarihi: *02.09.2020*

---

*) Bu çalışma, Erzurum Arkeoloji Müzesi'nden 09.07.2019 tarihinde alınan izin ile gerçekleştirilmiştir. Müze çalışmalarımda sağladıkları imkan ve yardım için Erzurum Arkeoloji Müzesi Müdürü Hüsnü Genç ve sikke koleksiyonu sorumlusu Nurgül Akbaba'ya teşekkür ederim.
**) Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü (e-posta: mesut.ceylan@atauni.edu.tr) ORCID ID. https://orcid.org/0000-0002-3383-0479.
Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate intihal incelemesinden geçirilmiştir.

I. Giriş

Zengin eser koleksiyonu ile ülkemizde ve bölgesinde sayılı müzeler arasında yer alan Erzurum Arkeoloji Müzesi, nümismatik eserler bakımından bünyesinde 8000'den fazla sikkeyi barındırmaktadır. Bu sikkelerin büyük bir bölümü Klasik, Helenistik, Roma, Bizans ve İslami dönem sikkelerinden oluşurken az sayıda Avrupa uygarlıklarına ait sikkede müze koleksiyonunda yer almaktadır. Farklı dönem ve uygarlıkların sikkelerinden oluşan koleksiyon satın alma, bağış, devir, müsadere (mahkeme) ve çok az da olsa kazılar sonucunda oluşturulmuştur. Erzurum Arkeoloji Müzesi'ndeki sikkeler üzerine farklı zamanlarda kitap, makale, seminer gibi bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yakın zamanda bu çalışmalara Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlık aşamasında olan tezler de eklenecektir (Aydın Tavukçu, 2002: 89-108; Aydın Tavukçu, 2004: 139-158; Keleş, 2009a; Keleş-Oyarçin, 2014: 51-60; Yılmaz, 2017: 1-26. Yıldırım, 2019).

Bu çalışma kapsamında Erzurum Arkeoloji Müzesi'ndeki 14 adet gümüş Parth sikkesinin dönemleri ve özellikleri belirlenerek kataloğu çıkarılmıştır[1]. Ayrıca sikkelerin metal cinsi, birimi ve tipolojik özellikleri bakımından Parth sikkeleri içerisinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Sikkeler, 1989 yılında İran asıllı bir vatandaşın üzerinde yakalanmış ve yapılan gerekli işlemler neticesinde 2015 yılında Erzurum Arkeoloji Müzesi envanterine girmiştir. Bu nedenle sikkelerin Erzurum veya çevre bölgelerden mi bulunduğu yoksa Parthların hakimiyet alanı olan İran coğrafyasından mı geldiği konusu belirsizdir. Hemen belirtmek gerekirse toplu şekilde bir kişide ele geçmeleri, ilk bakışta bu sikkelerin bir define buluntusu olabileceğini düşündürmektedir. Fakat yapılan ilk incelemede sikkelerin ait oldukları dönem aralıkları ve karşılaştırmalar bu sikkelerin karışık buluntular olabileceği olasılığını kuvvetlendirmektedir. Ayrıca sikkelerin kendi içerisinde bir bütünlük göstermemesi, ülke dışından toplama eserler olabileceği izlenimini de uyandırmaktadır.

Parth tarihi ve buna paralel olarak basılan sikkeler konusunda bazı kronolojik sorunlar halen devam etmektedir (Mørkholm, 1991: 207; Sinisi, 2012: 275, 276). Sikkelerin dönem ve tarihleri üzerine referans kataloglarda bile belirgin farklılıklar vardır. Bu nedenle Parth sikkeleri konusunda bu güne kadar en kapsamlı ve en geniş tipolojik değerlendirmeye sahip olan Sellwood'un çalışması, katalogdaki sikkeleri belirlememizde temel kaynak olarak alınmıştır (Sellwood, 1980). Sikkeler buradaki tipolojik değerlendirmeye göre kategorize edilerek dönemleri belirlenmiştir. Ancak krallara ait tarihlendirmeler son yıllarda yapılan kronolojik çalışmalar dikkate alınarak yapılmıştır (Assar, 2004: 69-93; Assar, 2005a: 29-63; Assar, 2005b: 16-33; Assar, 2006a: 87-158; Assar, 2006b: 55-104; Assar, 2009: 195-234). Sellwood tipolojisindeki belirlenen krallar ile eserlerimiz için verdiğimiz diğer referans kataloglardaki farklı kral önerileri Tablo 1'de birlikte gösterilmiştir. Böylece Parth sikkeleri üzerine daha sonra

[1] Aydın Tavukçu tarafından daha önce yayımlanan Parth sikkeleri bu çalışmanın kapsamına alınmamıştır. Bu sikkeler için bkz. Aydın Tavukçu, 2002: 89-108.

yapılacak çalışmalarda benzer sikkelerin tarihlendirilmesi ve tanımlanmasının kolaylaşacağı düşünülmüştür.

II. Parth Tarihi

Antik Çağ uygarlıklarından günümüze ulaşan sikkeler basıldıkları dönemi birçok yönüyle anlamamızda eşsiz bir kaynak niteliğindedir. Bu durum hiç kuşkusuz Parth (Arsaklılar[2]) Krallığı içinde böyle olmuştur. Nitekim Parth Krallığı ve tarihi konusunda elimizdeki kaynakların büyük bölümü Roma, Seleukos ve Çin uygarlıklarına aittir (Debevoise, 1938: XXV-XXXVI; Wiesehöfer, 2015: 166-176, 181; Memiş, 2018: 119, 120). Bu yazınsal belgelere Parthların ardından bölgeye hakim olan Sasani Devleti'nin aktarımlarını da eklemek mümkündür (Wiesehöfer, 2015: 176). Parth Krallığının yaşadığı coğrafyaya ait arkeolojik verilerin sağladığı bilgiler ise günümüz İran topraklarında yapılan az sayıdaki kazı çalışmasından elde edilmiştir (Delil, 2018: 37; Memiş, 2018: 119; Parlıtı-Afshari, 2019: 95-122).

Günümüzde Hazar Denizinin güneydoğu sahiline denk gelen alanı kapsayan Parthia, MÖ 3. yüzyılın ortalarına kadar bir satraplıkla Seleukos Krallığına bağlıydı (Higham, 2004: 259). Bölgede yaşayan Parni veya Aparni adıyla anılan halkların lideri olan Arsakes MÖ 247 yılında Austene bölgesindeki Asaak' ta krallığını ilan ederek taç giydi (Dąbrowa, 2010a: 124; Kaya, 2019: 421). Arsakes MÖ 239/238 yılında bölgenin Seleukos satrabı Andragoras'ı yenerek Parthia'ya hakim oldu ve MS 224'te yıkılana kadar yaklaşık 450 yıl tarih sahnesinde kalacak Parth Krallığını kurdu. (Debevoise, 1938: 9, 10; Kia, 2016: 102; Memiş, 2018: 126; Kaya, 2019: 421). Seleukos Krallığından ayrılarak kurulan Parth Krallığı, zamanla büyüyerek günümüzdeki İran toprakları merkez olmak üzere, Türkmenistan, Afganistan, Irak, Suriye, Ermenistan, Azerbaycan ve Anadolu'nun bir kısmını kapsayan geniş bir coğrafyayı hakimiyeti altına aldı (Keleş, 2009b: 187; Kia, 2016: 167). Krallığın geniş coğrafyalara yayılması, Arsakes'in (MÖ 247-211) yayılmacı politikaları ve ardıllarının bu doğrultuda hareket etmesinin bir sonucudur. Krallığın topraklarını doğu ve batı yönde hızla genişleterek antik doğuda adeta bir imparatorluk haline getiren ise, I. Mithradates (MÖ 165-132)[3] olmuştur (Mørkholm, 1991: 207; Schippmann, 2012: 525-536; Wiesehöfer, 2015: 187; Memiş, 2018: 127). II. Mithradates (MÖ 121-91) Dönemi'nde ise, Parth İmparatorluğunun toprakları Fırat (=Euphrates) nehri kıyılarına kadar ulaştı (Delil, 2018: 45; Kaya, 2019:

[2] Arsaklılar ifadesi krallığın kurucusu olan "Arsakes"'den gelmektedir. Helenistik dönemde Seleukoslar ve Ptolemaioslar gibi hanedan ismiyle anılan krallıklar bulunmaktadır. Bu nedenle genelde krallığın kurulduğu coğrafi bölgenin adıyla anılan Parthlar, kimi kaynaklarda Arsaklar veya Arsaklılar şeklinde zikredilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Memiş, 2018: 124, 125; Kaya, 2019: 421.

[3] Parth Krallarının hakimiyet yılları üzerine farklı kronolojik öneri ve çalışmalar bulunmaktadır. İlk araştırmalarda kullanılan tarihlemeler geleneksel olarak diğer kaynaklarda da kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak son yıllarda yapılan detaylı çalışmalar bu sorunlara bir nebze aydınlık kazandırmıştır. Bu çalışmada son yapılan kronolojik çalışmalar esas alındığı için I. Mithradates 'in hakimiyet yılını MÖ 171-138 yılları yerine MÖ 165-132 yılları kullanılmıştır. Aynı durum diğer tarihlemeler içinde geçerlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Assar, 2005a: 55; Assar, 2006a: 88-98.

421). II. Mithradates MÖ 94 yılında Parthlara sadık Tignares'i Armenia tahtına çıkardı. Bu hareketi ile Armenia Krallığını kontrolü altına alırken[4], batı sınırlarına dayanan ve Armenia Krallığını stratejik olarak önemseyen Roma ile arasında uzun yıllar sürecek olan anlaşmazlığın fitilini ateşlemiş oldu (Kaya, 2004: 74; Taşdöner Özcan, 2014: 56; Memiş, 2018: 133).

Armenia Kralı Tignares, Pontos Kralı VI. Mithradates ile Kappadokia Krallığına saldırmasının ardından Roma Senatosu tarafından görevlendirilen L. Cornelius Sulla, Tignaresi yenilgiye uğratarak Armenia Krallığını Roma'nın kontrolüne geçmesini sağladı. Bu esnada Parth İmparatoru II. Mithradates'in elçisi Orabazos ve Sulla arasında MÖ 92 yılında yapılan görüşmede Fırat nehri iki devlet arasında sınır olarak kabul edildi (Debevoise, 1938: 46-49; Taşdöner Özcan, 2014: 56, 57; Kaya, 2019: 422). Bu dönemden itibaren Armenia Krallığı üzerinden gergin ilerleyen Path-Roma ilişkileri MÖ 53 yılına gelindiğinde Syria Eyaleti valisi Crassus'un Partlara savaş açması ve Karrhai (=Harran) savaşıyla ağır bir yenilgiye uğrayarak hayatını kaybetmesi ile iyice bozulmuş oldu (Yıldırım, 2012: 50, 51; Taşdöner Özcan, 2014: 59; Memiş, 2018: 134, 135). Parthlar, Roma'ya karşı kazandığı bu zaferin ardından zaman zaman Fırat'ın batısına geçerek hakimiyet alanını genişletti. Ancak ilerleyen dönemlerde Roma ile yaşanan anlaşmazlıkların çözümsüzlüğü nedeniyle Fırat nehri Parthların batıda ulaşabildiği yegane sınır olmuş ve iki devlet arasında neredeyse 300 yıl boyunca geleneksel sınır haline gelmiştir (Yıldırım, 2012: 47, 51, 57, 58; Taşdöner Özcan, 2014: 55-72;). Parthlar ve Roma arasındaki ilişkiler savaş ve anlaşmalarla MS 218 yılına kadar devam etti (Delil, 2018: 84-122). Parth İmparatorluğunun yıkılışı ise, ezeli düşmanı Roma tarafından değil kendi içerisinde yerel bir kral olan Ardaşir'in isyanıyla oldu. MS 224 yılında Parth İmparatoru IV. Artabanos'u (213-224) yenen Ardaşir, Parth İmparatorluğu'na son verirken İran coğrafyasında Sasani sülalesinin hakimiyetini başlattı (Debevoise, 1938: 268, 269; Ghodrat-Dizaji, 2007: 87; Wiesehöfer, 2015: 166; Memiş, 2018: 141)

III. Parth Sikkeleri

Parth Krallığına ait ilk sikkelerin basım tarihi konusunda farklı öneriler olsa da, ön yüzde başında deri bir başlık (kyrbasia)[5] ile resmedilen drahmilerin krallığın kurucusu Arsakes'e ait olduğu görüşü hakimdir (Mørkholm, 1991: 196, 207; Carradice-Price, 2001: 147; Assar, 2005a: 29-34, 55; Keleş, 2009b: 187; Sinisi, 2012: 279, 280). Attika standartlarında 4 gr. civarında basılan gümüş drahmiler (zamanla ağırlıklarında düşüşler olmuştur), Parth Krallığının her dönem kullandığı esas sikkeler olmuştur (Sinisi, 2012:

[4] Armenia Krallığı üzerinde Parthların ve Romalıların hakimiyet mücadelesi arasında kalan Elegeia/Erzurum zaman zaman Parthların zaman zamanda Romalıların hakimiyetine girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çiğdem, 2018: 97-118.

[5] Attika'da *kyrbasia* olarak anılan bu başlık, keçe veya deriden yapılır ve kulaklardan aşağı inen uçları yanakları kapatacak şekilde başa takılır. Genel olarak İran ve Kafkasya gibi toplulukların kullandığı bu başlığı Persler ve onlara bağlı satraplar kullanmıştır. Parth sanatı ve sikke tasvirlerinde de görülen bu başlık bazı kaynaklarda Rusça *bashlyk* olarak geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jones, 1986: 180 (Persian Head-Gear); Mørkholm, 1991: 228; Saltuk, 1993: 180 (Tiara); Dąbrowa, 2010: 127.

276; Wiesehöfer, 2015: 181). Büyük boyutlu gümüş tetradrahmiler ise, ilk olarak I. Mithradates zamanında MÖ 141-140 yıllarında Mezopotamya'nın fethinin ardından Tigris (Dicle) Seleucia'da basılmıştır. (Sinisi, 2012: 276, 281; Curtis 2012: 69). Altın sikke basmayan Partlar, yerel ve gündelik kullanım ihtiyacını karşılamak için Grek standartlarında bakır sikke darbı da gerçekleştirmiştir (Sellwood, 1980: 9; Sinisi, 2012: 276; Keleş, 2009b: 186).

Tipolojik olarak fazla çeşitlilik sunmayan Parth sikkelerinin, ön yüzlerinde kral portresi sol profilden ve bazen de cepheden işlenmiştir. Arsakes'in ilk sikkelerinde yerel kültür izlerini taşıyan başlıklı portreler, daha sonra yerini Helen alın bandı/diadem ve daha görkemli tiara takan kral portrelerine bırakır (Keleş, 2009b: 187; Sinisi, 2012: 278; Wiesehöfer, 2015: 181). Krallığın en çok basılan ve kullanılan sikkeleri drahmilerin arka yüzlerinde elinde ok ve yayla önceleri omphalos, sonradan taht üzerinde oturan Okçu (Arsakes?) betimi, uzun yıllar tekdüze bir formda kullanılmıştır (Carradice-Price, 2001: 147; Curtis 2012: 68; Memiş, 2018: 142). Öte yandan Krallığın genişleyen toprakları ve farklı kültürleri içerisinde barındıran yapısı ikonografik açıdan drahmi ve tetradrahmilerin arka yüzlerine yansımış ve farklı tipler belirmiştir (Keleş, 2009b: 187). Özellikle Helenistik kültürün izlerini taşıyan sikkeler Zeus, Demeter, Apollon, Herakles, Nike ve Tykhe gibi tipler ile karşımıza çıkar (*BMC Parthia,* 1903: lxvii-lxxi; Keleş, 2009b: 187; Dąbrowa, 2010b: 224; Sinisi, 2012: 277, 278; Curtis 2012: 69, 70). Bakır sikkeler de ise, ikonografik çeşitlilik gümüş sikkelere oranla daha fazladır (*BMC Parthia,* 1903: lxvii; Sinisi, 2012: 278; Wiesehöfer, 2015: 182).

İstisnaların dışında genellikle arka yüzde kare bir çerçeve oluşturan lejantlar, Sekeukos Krallığının etkisi ve Helenistik kültürün izlerini yansıtmaktadır. Sikkeler üzerinde Grekçe harflerin kullanımı uzun yıllar devam etmiş ve MS 1. yy'ın sonlarına doğru bozulan Grek harfleri Partça/Pahlevice [6] harflerin belirmesiyle sonlanmıştır (Sinisi, 2012: 279). Grekçe ΑΡΣΑΚΟΥ "Arsakes" lejantı neredeyse tüm sikkelerde hanedanlığın simgesi şeklinde yer almıştır. Uzun yıllar bu unvanla sikke basan kralların isimleri ve hakimiyet dönemleri üzerine daha önce de belirttiğimiz kronolojik sorunlar oluşmuştur. Arsakes'in sikkelerinde ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ (= Autokrator, yönetici, yetki sahibi) unvanı, krallığın genişleyerek büyüyen yapısıyla I. Mithradates (MÖ 165-132) dönemi ve sonrasında ΒΑΣΙΛΕΩΣ (=Kral) ve ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ (=Büyük Kral) unvanlarına dönüşmüştür. İlk olarak II. Mithradates (MÖ 121-91) sikkelerinde görülen ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ (=Krallar Kralı) lejantı ise hem krallığın büyüklüğünü hem de Helenistik Dönemin bir özelliğini yansıtması açısından önemlidir (Olbrycht, 2010: 154; Sinisi, 2012: 279-281, 283; Curtis, 2012: 68: Wiesehöfer, 2015: 182). Ayrıca Parth sikkelerinde yer alan ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ (=Görkemli, Görünen), ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ (=Hayırsever) ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ (=Helen Kardeşi) ΔΙΚΑΙΟΥ (=Adil) gibi lejantlar Parthların Grek kültürüne gösterdiği hoşgörünün sikkeler üzerine yansıyan en iyi örnekleridir (Gariboldi, 2004: 366; Dąbrowa, 2010b: 223-228).

[6] Parth sikkelerinde bazı harflerin yaygın kullanışı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. *BMC Parthia,* 1903: lxxvii-lxxx

Parth sikkeleri krallık içerisindeki farklı bölgelerde birden çok darphanede basılmıştır. Ekbatana Nisa/Mithradatkart, Susa, Rhagae ve Tigris Seleucia bunların en önemlileridir (Keleş, 2009b: 191 Harita 2; Sinisi, 2012: 277).

IV. Değerlendirme ve Sonuç

Erzurum Arkeoloji Müzesinde yer alan 14 gümüş Parth sikkesi içerisinde en erken tarihli sikke Parth Kralı II. Phraates (MÖ 138-127) Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. En geç tarihli sikke ise, IV. Vologases (MS 147-191) Dönemi'ne aittir (Tablo 1). Yaklaşık 300 yılı aşkın bir zaman dilimi içerisinden 11 farklı Parth Kralına ait olan bu sikkeler üzerinde, Parth Krallığına ait gümüş sikkelerin genel özellikleri ve kültürel değişimin izleri takip edilebilmektedir. İncelenen sikkelerin hepsinin metali gümüştür ve tetradrahmi birimindeki 7 numaralı sikke dışında tamamı drahmi biriminde basılmıştır. Drahmilerin ağırlıkları 4.05 gr. ile 3.2 gr. arasında değişkenlik gösterirken ağırlıklar erken tarihli sikkelerden geç tarihli sikkelere doğru düşmektedir. Kataloğumuzdaki 14 numaralı en geç tarihli IV. Vologases'e (MS 147-191) ait sikke, 3.2 gr. ile en düşük ağırlığa sahip drahmidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi drahmi birimindeki sikkeler Parth Krallığında basılan esas sikkeler olmuş ve diğer birim ve metalde darp edilen sikkelere oranla daha çok basılmıştır. Ayrıca zaman içerisinde drahmilerin giderek ağırlık kaybettikleri de bilinmektedir. Bu durum müzedeki sikkelerin birimlerine ve ağırlıklarına baktığımızda açık şekilde görülmektedir.

Ön yüzlerindeki kral portreleri 11 numaralı II. Vonanes'e (MS 51) ait cepheden verilen sikke dışında sola doğru bakar şekilde işlenmiştir. Kralların sakallı veya sakalsız olarak resmedildiği portrelerin başlarında Helenistik dönem sikkelerinde görmeye alışık olduğumuz alın bandı/diadem ve kökeni Perslere kadar geriye giden gösterişli tiara taktıkları görülmektedir. 11 numaralı sikkede cepheden işlenen portrenin başında birkaç özelliğin bir arada olduğu kısa bir tiara yer almaktadır. Başın iki üst köşesinde yukarı doğru ilmek, alın bandı ve kulaklara kadar inen yapısıyla bu tiara, Arsakes'in ilk sikkelerinde taktığı başlığı andırmaktadır. 1 numaralı sikkedeki "TAM" darphane işareti dışında sikkelerin ön yüzünde lejanta yer verilmemesi Parth sikkelerinin genel bir özelliği olarak kabul edilmektedir. Ayrıca 6, 8 ve 11 numaralı sikkelerde neredeyse her dönem ve uygarlık sikkelerinde görebileceğimiz hilal, yıldız ve kartal motifleri ön yüzleri süsleyen diğer ögelerdir. Portrelerde göze çarpan en belirgin değişim erken tarihli sikkelerden geç tarihli sikkelere doğru realistik özelliğin giderek idealize oluşu ve sonrasında iyice stilize olmuş portrelere dönüşmesidir. Sikkelerimizin arka yüzlerinde yine daha önce değindiğimiz standart bir yapıda okçu (Arsakes?) betimi elinde yay ile sağa doğru taht veya sandalyede otururken resmedilmiştir. 1 numaralı II. Phraates (MÖ 138-127) sikkesinde okçu Partların erken sikkelerinde görülen ve Seleukos etkili olan omphalos üzerinde oturmaktadır[7]. IV. Phraates'e (MÖ 38-2) ait 7 numaralı tetradrahmi birimindeki sikkede ise, tahta oturan kral ve karşısındaki Tykhe betimi, Parth sikkelerindeki Helenistik etkiye verilecek en iyi örneği temsil etmektedir.

[7] Parth sikkelerindeki kültürel özellikler hakkında detaylı bilgi için bkz. Keleş, 2009b: 187-189.

İncelenen sikkelerin arka yüzlerinde Grekçe harflerle yer alan lejantlar Helenistik Dönemin özelliğini yansıtmaktadır. II. Phraates'e (MÖ 138-127) ait ilk sikkemizde ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ lejantı kralın büyüklüğüne işaret ederken II. Mithradates (MÖ 121-91) Dönemi'ne ait 2 ve 3 numaralı sikkelerdeki ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ "krallar kralı" şeklindeki lejant Parth Krallarının üstünlüğünü vurgulamaktadır. Ayrıca Parth sikkelerinin tipik bir özelliği olan krallığın kurucusu Arsakes'in ismi ΑΡΣΑΚΟΥ lejantı incelediğimiz eserlerin tümünde yerini almıştır. Bu arada Parth sikkelerindeki lejantların MS. 1. yy'ın başından itibaren bozularak harflerin stilize olduğunu belirtmek gerekir (Wiesehöfer, 2015: 182). Bu durum kataloğumuzdaki sikkelerde de görülmektedir. 9 numaralı II. Artabanus (MS 10-38) sikkesinde fark edilen bu durum 14 numaralı IV. Vologases (MS 147-191) sikkesinde oldukça belirgin hal almış hatta yerel harflerin (Partça/Pahlevice) izleri belirmeye başlamıştır[8]. 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14 numaralı sikkelerde bulunan monogramlar sikkelerin darp yerlerine işaret etmektedir. 2 ve 3 numaralı sikkelerin darp yerlerinin belirsiz olmasının dışında diğer sikkeler katalogda belirtilen Ekbatana, Tambrax, Rhagae, Tigris Seleucia ve Mithradatkart darphanelerinde basılmıştır.

Sonuç itibariyle, Erzurum Arkeoloji Müzesinde yer alan 14 gümüş Parth sikkesi dönem aralıkları ve bütünlük göstermemeleri nedeniyle karışık buluntu oldukları anlaşılmaktadır. Öte yandan çeşitlilikleri bakımından Parth sikkelerinin genel özelliklerini yansıttıklarını söylemek mümkündür. Devletlerin uzun yıllar içerisinde kültürel ve siyasi bazı değişimlere uğraması doğal bir sonuçtur. Şüphesiz bu Parth Krallığı içinde geçerlidir. Bunda Parth Krallığının hakim olduğu bölgelerde yaşayan farklı toplulukların etkisi büyüktür. Parth Krallığının erken dönemlerinde İskender sonrası Helenistik Dönemin belirgin izleri geçen yüzyıllar sonrası yerini kendi yerel kültür ögelerine bırakmıştır. Bu durum, kataloğumuzdaki MS 1. yy ve sonrasına ait sikkelerimizin genel yapısından da anlaşılmaktadır. Nitekim Antik Çağda çok farklı bölgelere ulaşabilen, çok sayıda insanla temas edebilen ve darbı gerçekleştiren uygarlığın kültürel özelliklerini en iyi yansıtan sikkeler bu anlamda bize eşsiz bilgiler sunmaktadır.

[8] Katalogdaki sikkelerin tamamında lejantlar Grekçe harfler ile belirtilmiştir.

V. Katalog

1-) <u>II. Phraates (MÖ 138-127)</u>

Ö.y. : Kralın kısa sakallı, diademli büst portresi sola; arka boşlukta TAM **(**?).

A.y. : Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia, omphalos'un üstünde oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ] ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΣΑΚΟΥ [ΘΕ]ΟΠΑΤΟΡ[ΟΣ]

Darphane: Tambrax?

Ölçüleri : AR Dr., 3.95 gr., 19 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/113

Referans : Sellwood 16.11; *BMC Parthia,* 16-20, pl. IV, 7; *SNG Cop Parthia,* 19; CNG Triton XIII, 2010: 540.

2-) <u>II. Mithradates (MÖ 121-91)</u>

Ö.y. : Kralın uzun sakallı diademli, büst portresi sola.

A.y. : Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΣΑΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ

Darphane: ?

Ölçüleri : AR Dr., 4.05 gr., 20 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/114

Referans : Sellwood 27.1; *BMC Parthia*, 68-73, pl. VII, 7; *SNG Cop Parthia,* 37; CNG Triton XIII, 2010: 565.

3-) II. Mithradates (MÖ 121-91)

Ö.y. **:** Kralın başında yedi ışınlı yıldız motifli tiarası ve uzun sakalıyla büst portresi sola.

A.y. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡ[Σ]ΑΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ

Darphane: ?

Ölçüleri **: AR** Dr., 4 gr., 20 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/112

Referans : Sellwood 28.6, 7; *SNG Cop Parthia*, 43-47.

4-) I. Orodes (MÖ 79-77)

Ö.y. **:** Kralın sakallı ve başında yıldız motifli tiarası ile büst portresi sola.

A.y. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΣΑΚΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ

Darphane: Ekbatana?

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.8 gr., 21 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/111

Referans : Sellwood 31.6 ve çeşitleri; *BMC Parthia*, (Sinatruces) 5-7, pl. X, 3; *SNG Cop Parthia*, (Sinatruces), 65-68; CNA XII, 1990: 483.

5-) <u>XVI. Arsakes (MÖ 78/7-62/1)</u>

Ö.y. **:** Kralın kısa sakallı diademli, büst portresi sola.

A.y. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor sağa; elinde yay tutuyor. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΣΑΚΟΥ ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ

Darphane: Rhagae ?

Ölçüleri : **AR** Dr., 3.55 gr., 23 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/102

Referans : Sellwood 30.16; *BMC Parthia*, (II. Artabanus), 8-21; *SNG Cop Parthia,* 57 (belirsiz dönem, I. Gotarzes?)

6-) <u>II. Orodes (MÖ 57-38)</u>

Ö.y. **:** Kralın sakallı diademli, büst portresi sola, önünde yıldız, arkada hilal ve yıldız, alnında belirgin siğil.

A.y. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram $\overline{\Lambda}$ tahtın arkasında çapa yer alıyor. [ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡ]ΣΑΚΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ [ΕΠΙ]ΦΑΝΟΥΣ [ΦΙΛΕ]ΛΛΗΝΟΣ

Darphane: Ekbatana?

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.5 gr., 19 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/104

Referans : Sellwood 48.9; *BMC Parthia*, (I. Orodes), 185-192, pl. XVII, 9-12; *SNG Cop Parthia*, 96.

7-) <u>IV. Phraates (MÖ 38-2)</u>

Ö.y. **:** Kralın sakallı diademli, büst portresi sola, alnında belirgin siğil.

A.y. **:** Kral tahtta oturuyor sağa, karışında Tykhe ayakta, sol elinde bereket boynuzu tutuyor. Sağ elindeki palmiye dalını krala veriyor. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚ[ΟΥ] ΕΥΕΡΓΕΤ[ΟΥ] ΔΙΚΑΙΟ[Υ] [Ε]ΠΙΦΑΝΟΥ[Σ] [ΦΙ]ΛΕΛΛΗ[ΝΟΣ]

Darphane: Tigris Seleucia

Ölçüleri **: AR** Tetr. 13.65 gr., 28 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/101

Referans **:** Sellwood 51.21; CNG Triton XIII, 2010: 674.

8-) <u>IV. Phraates (MÖ 38-2)</u>

Ö.y. **:** Kralın sakallı diademli, büst portresi sola, önünde ay yıldız, arkada gagasında defne çelenkli kartal sola, alnında belirgin siğil.

A.y. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram $\overline{M}_{o}$ [Β]ΑΣΙ[ΛΕΩΣ] ΒΑΣΙΛ[ΕΩΝ] [ΑΡΣ]ΑΚ[ΟΥ] [...] [ΔΙΚΑ]ΙΟΥ [Ε]ΠΙΦΑΝΟΥ[Σ] [ΦΙ]ΛΕΛΛΗ[ΝΟΣ]

Darphane: Mithradatkart

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.3 gr., 20 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/107

Referans **:** Sellwood 54.8; *BMC Parthia*, 230, pl. XXII, 12; CNG Triton XIII, 2010: 692.

9-) II. Artabanus (MS 10-38)

Öy. **:** Kralın sakallı diademli, büst portresi sola.

Ay. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram Ā (Stilize olmuş) ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ [Φ]ΙΛΕΛΛΗΝΟΣ

Darphane: Ekbatana?

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.5gr., 20 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/108

Referans : Sellwood 63. 6; *BMC Parthia*, (Gotarzes), 34-36, pl. XXVII, 2; *SNG Cop Parthia*, (II. Gotarzes), 166-169; CNG Triton XIII, 2010: 714.

10-) II. Artabanus (MS 10-38)

Öy. **:** Kralın sakallı diademli, büst portresi sola.

Ay. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram Ā ve sonradan oluşturulmuş delik. (Stilize olmuş) ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟ[Υ] ΔΙΚΑΙΟΥ [Ε]ΠΙΦΑΝΟΥΣ [Φ]ΙΛΕΛΛΗΝΟ[Σ]

Darphane: Ekbatana?

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.3gr., 22 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/103

Referans : Sellwood 63. 6; *BMC Parthia*, (Gotarzes), 34-36, pl. XXVII, 2; *SNG Cop Parthia*, (II. Gotarzes), 166-169; CNG Triton XIII, 2010: 714.

11-) II. Vonanes (MS 51)

Ö.y. **:** Kralın sakalsız başında her iki tarafında kulaklıkları ve ilmekleri olan alın bantlı kısa tiara ile büst portresi cepheden. İki yanda altı şualı yıldız motifi.

A.y. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram (Stilize olmuş) ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ [ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ] ΔΙΚΑΙΟΥ [ΕΠ]ΙΦΑΝΟΥΣ [Φ]ΙΛΕΛΛΗΝ[ΟΣ]

Darphane: Ekbatana

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.35 gr., 21 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/100

Referans: Sellwood 67. 1; *BMC Parthia*, (II. Vardanes) 1, pl. XXIX 15; *SNG Cop Parthia*,(II. Vardanes), 204; CNG Triton XIII, 2010: 741 Harlan j. Berk, 2010, 181-182; Baldwin, 2016, 409.

12-) II.Pakorus (MS 78-110)

Ö.y. **:** Kralın sakalsız diademli, büst portresi sola**.**

A.y. **:**Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram (Stilize olmuş) ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ

Darphane: Ekbatana

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.45 gr., 20 mm, 12h; **Müze En. No. :** 2015/110

Referans **:** Sellwood 73.11; *BMC Parthia*, 16-23, pl. XXX 4, 5; *SNG Cop Parthia*, 211; CNG Triton XIII, 2010: 757-758

13-) <u>III. Vologases (MS 111-147)</u>

Öy. **:** Kralın sakallı diademli, büst portresi sola.

Ay. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram Ⱥ (Stilize olmuş) [Β]ΑΣΙΛ[ΕΩΣ] ΒΑΣΙΛΕΩ[Ν] [ΑΡ]ΣΑΚΟ[Υ] ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ

Darphane: Ekbatana

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.6 gr., 22 mm, 12h; **Env. No :** 2015/109

Referans : Sellwood 78.4-6; *BMC Parthia*, (I. Vologases) 72, pl. XXIX 7; *SNG Cop Parthia*, 195 (I. Vologases); CNG Triton XIII, 2010: 774.

14-) <u>IV. Vologases (MS 147-191)</u>

Öy. **:** Kralın sakallı diademli, büst portresi sola.

Ay. **:** Okçu (Arsakes?) başında kyrbasia tahtta oturuyor, sağa; elinde yay tutuyor. Yayın altında monogram Ⱥ (Stilize olmuş bozulan Grekçe) ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ

Darphane: Ekbatana

Ölçüleri **: AR** Dr., 3.2 gr., 20 mm, 12h; **Env. No. :** 2015/106

Referans : Sellwood 84.132; *BMC Parthia*, (III. Vologases), 61, pl. XXXIV 7; *SNG Cop Parthia*,(III. Vologases), 241; CNG Triton XIII, 2010: 796.

Tablo 1: Sikkelerin Farklı Referanslardaki Karşılığı

Kat. No.	**Ceylan**	**Sellwood**	***BMC Parthia***	***SNG Cop Parthia***
1	II. Phraates MÖ 138-127	II. Phraates MÖ 138-127	II. Phraates MÖ 138-128/7	II. Phraates MÖ 138-128/7
2	II. Mithradates MÖ 121-91	II. Mithradates MÖ 123-88	II. Mithradates MÖ 123-88	II. Mithradates MÖ 123-87
3	II. Mithradates MÖ 121-91	II. Mithradates MÖ 123-88	-	II. Mithradates MÖ 123-87
4	I. Orodes MÖ 79-77	I. Orodes MÖ 80-77	Sinatruces MÖ 77-70	Sinatruces MÖ 77-70
5	XVI. Arsakes MÖ 78/7-62/1	Belirsiz Kral MÖ 80-70	II. Artabanus MÖ 88-77	Belirsiz Kral (I. Gotarzes ?) MÖ 91-77
6	II. Orodes MÖ 57-38	II. Orodes MÖ 57-38	I. Orodes MÖ 57-38/37	I. Orodes MÖ 57-38
7	IV. Phraates MÖ 38-2	IV. Phraates MÖ 38-2	-	-
8	IV. Phraates MÖ 38-2	IV. Phraates MÖ 38-2	IV. Phraates MÖ 38/7-3/2	-
9	II. Artabanus MS 10-38	II. Artabanus MS 10-38	Gotarzes MS 40/41-51	II. Gotarzes MS 38-51
10	II. Artabanus MS 10-38	II. Artabanus MS 10-38	Gotarzes MS 40/41-51	II. Gotarzes MS 38-51
11	II. Vonanes MS 51	II. Vonanes MS 51	II. Vardanes MS 55	II. Vardanes MS 55-58
12	II. Pakorus MS 78-110	II. Pakorus MS 78-105	II. Pakorus MS 77/78-109/10	II. Pakorus MS 77/8-109/10
13	III. Vologases MS 111-147	III. Vologases MS 105-147	I. Vologases MS 51-77/8	I. Vologases MS 51/52-79-80
14	IV. Vologases MS 147-191	IV. Vologases MS 147-191	III. Vologases MS 147/8-191	III. Vologases MS 148-192

Kaynaklar

Assar, Gholamreza F. (2004), "Genealogy and coinage of the early Parthian rulers. I", *Parthica 6*, Pisa: Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali, 69-93.

Assar, Gholamreza F. (2005a), "Genealogy and coinage of the early Parthian rulers. II. A Revised Stemma", *Parthica 7*, Pisa: Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali, 29-63.

Assar, Gholamreza F. (2005b), "The Genealogy of the Parthian King Sinatruces (93/2–69/8 BC)", *The Journal of the Classical and Medieval Numismatic Society* Canada, Ser. 2, vol. 6(2), 16-33.

Assar, Gholamreza F. (2006a), "A Revised Parthian Chronology of the Period 165-91 B.C.", (Ed. Edward Dąbrowa), *In Greek and Hllenistic Studies, Electrum 11*, Jagiellonian University Press, Kraków, 87-158.

Assar, Gholamreza F. (2006b) "A Revised Parthian Chronology of the Period 91-55 BC", *Parthica 8*, Pisa: Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali, 55-104.

Assar, Gholamreza F. (2009), "Some remarks on the chronology and coinage of the Parthian 'Dark Age'", (Ed. Edward Dąbrowa), *Orbis Parthicus: Studies in Memory of Professor Jozef Wolski*, *Electrum 15*, Jagiellonian University Press, Kraków, 195-234.

Aydın Tavukçu, Z. (2002).''Erzurum Müzesi'nden Bir Grup Sikke'', *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 8, 89-108.

Aydın Tavukçu, Z. (2004).''Erzurum Müzesi'nde Sergilenen Bir Grup Roma Sikkesi'', *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 13, 139-158.

BMC Parthia, (1903), *A Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Parthia*, (Wroth, W.), London.

Carradice, I.-Price, M. (2001). *Hellen Dünyasında Sikke*, (Çev.: Oğuz Tekin), İstanbul: Homer Kitabevi, (1988).

Curtis V. S. (2012), "Parthian Coins : Kingship and Divine Glory", (Ed. Peter Wick-Markus Zehnder), The Parthian Empire and Its Religions: Studies in the Dynamics of Religious Diversity, Pietas 5, Gutenberg, 67-81.

Çiğdem, S. (2018),"Roma-Parth İlişkilerinde Elegeia/Erzurum ve Çevresi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (46), 97-118.

Dąbrowa, E. (2010a), "The Parthian Kingship" (ed. G.B. Lanfranchi-R. Rollinger), Concepts of Kingship in Antiquity. Proceedings of the European Science Foundation Exploratory Workshop, November 28th-December 1st, 2007, Padova, 123-134.

Dąbrowa, E. (2010b), "ARSAKES EPIPHANES. Were the Arsacids Deities "Revealed"?", (Ed. Fabrizio Serra), Studi Ellenistici XXIV, Roma, 223-230.

Debevoise, N. C. (1938), *A Political History of Parthia*, Chicago: University of Chicago Press.

Delil, N. (2018), Roma-Parth Savaşları Işığında Doğu Siyaseti ve Toprak-Sınır Mücadeleleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Gariboldi A. (2004), "Royal Ideological Patterns between Seleucid and Parthian Coins. The Case of Theopátoor." (ed. Robert Rollinger and Christoph Ulf), Commerce and Monetary Systems in the Ancient World. Means of Transmission and Cultural Interaction. Melammu Symposia 5. Oriens et Occidens 6. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 366-384.

Ghodrat-Dizaji, M. (2007), "Administrative Geography of the Early Sasanian Period: The Case of Ādurbādagān", Iran, Cilt: 45, British Institute of Persian Studies, 87-93.

Higham, C. F. W. (2004), "Parthia", Encyclopedia of Ancient Asian Civilizations, New York: Facts On File.

Jones, J. M. (1986), *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, London: Seaby.

Kaya, M. A. (2004), "Romalılar, Parthlar ve Armenia Krallığı (İ.Ö.96-İ.S.4)", Tarih İncelemeleri Dergisi XIX/1, 73-86.

Kaya, M. A. (2019), Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi III. Hellenistik Dönem, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Keleş, V. (2009a), *Erzurum Arkeoloji Müzesi Roma Sikkeleri,* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Keleş, V. (2009b), "Parth Sikkelerinde Görülen Kültürel Özellikler", (Ed. O. Tekin; A. Erol), Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World, Ege Yayınları, 185-192.

Keleş V.-Oyarçin K. (2014), "Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde Yer Alan VI. Mithridates Eupatoros Dönemi Bronz Sikkeleri", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 146, (8), 51-60.

Kia, M. (2016), The Persian Empire: A Historical Encyclopedia, 1, California vd.:ABC-CLIO, LLC.

Memiş, E. (2018), *Eski İran Tarihi (Medler, Persler, Partlar)*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Mørkholm, O. (1991). *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*, (Çev.: Oğuz Tekin), İstanbul: Homer Kitabevi.

Olbrycht, M. J. (2010), "The Early Reign of Mİthradates II The Great in Parthia", ANABASIS 1, Studia Classica et Orientalia, 144-158.

Parlıtı, U.-Afshari, L. (2019), "İran ve Doğu Anadolu Bölgesinde Gerçekleştirilen Arkeoloji Çalışmalarının Dünü, Bugünü", *İRTAD*, 3, 95-122.

Saltuk, S. (1993), *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Schippmann, K. (2012),"ARSACIDS The Arsacid dynasty," *Encyclopaedia Iranica*, II/5, pp. 525-536, available online at http://www.iranicaonline.org/articles/arsacids-ii (accessed on 30 December 2012).

Sellwood, D. (1980), *An Introduction to the Coinage of Parthia*. 2nd edition, Spink, London.

Sinisi, F. (2012), "The Coinage of The Parthians", (Ed. William E. Metcalf.), The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage, Oxford University Press, Oxford-New York, 275-294.

SNG Cop Parthia, (1965), Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Parthia-India: Copenhagen.

Taşdöner Özcan K. (2014), "Augustus Dönemi'nde Armenia: Roma-Parth hâkimiyet Mücadelesi", Tarih Araştırmaları Dergisi, 33 (56), 55-72.

Wiesehöfer, J. (1994), *Antik Pers Tarihi*, (Çev. M. Ali İnci), İstanbul: Totem Yayınları.

Yıldırım, E. (2012), "Roma-Parth Mücadelesinde Fırat Nehri'nin Jeopolitik Önemi", Tarihin Peşinde, (7), 45-64.

Yıldırım, M. (2019), Erzurum Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Caesareia Sikkesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Semineri).

Yılmaz, A. (2017), "Erzurum Arkeoloji Müzesi Envanterinde yer alan II: Hüsrev'e Ait Sasani Sikkeleri", *Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, III/2, 1-26.

Online Müzayede Satış Katalogları:

CNG Triton XIII, (2010), Classical Numismatic Group, Sessions 1 & 2, Waldorf-Astoria Hotel, New York; (The Todd A. Ballen Collection of Parthian and Related Coinage).

CNA XII, (1990), Classical Numismatic Auctions XII, Charles H. Wolfe Collection (and other consignments), California vd.

Harlan j. Berk, (2010), Harlan j. Berk*"The Art & Science of Numismatics",* 171st. Buy or Bid Sale, October 27, Chicago.

Baldwin, (2016), A. H. Baldwin & Sons Ltd, Auction Number 100- 27 September, Ancient Coins The David Sellwood Collection of Parthian Coins (Part IV).